

sotsiologiyi religiyi”// Sotsiologiya. Zagal’noistorychni analizi. Polityka. – K.: Osnovy, 1998. – S.338–354.

5. Nosova O. Institutionalnyi analiz i ego primeneniye v ekonomicheskoy teorii // Oykumena. Almanakh sravnitelnykh issledovaniy politicheskikh institutov, sotsialno–ekonomicheskikh sistem i tsivilizatsiy. – Kharkov: Konstanta, 2006. – №4. – S.13–32.

6. Ister Dzh. Sovetskoe gosudarstvennoe stroitelstvo. Sistema lichnykh svyazey i samoidentifikatsiya elity v Sovetskoy Rossii. – M., 2010. – 255 s.

7. Kordonskiy S. Rynki vlasti. Administrativnye rynki SSSR i Rossii. – M., 2000. – 240 s.

8. Makarkin A. Postsovetskoe prostranstvo: avtoritarizm i kompromiss[Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://magazines.russ.ru/nz/2011/6/ma21.html>

9. Matsievskiy Yu. Smena, tranzit ili tsykl: dinamika politicheskogo rezhyma v Ukraine v 2004–2010 gg. // Polis. – 2010. – №5. – S.17–37.

10. Paneyakh Je. Alena V. Ledeneva. Can Russia Modernise? Sistema, Power Networks and Informal Governance [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.soclabo.org/index.php/laboratorium/article/view/456/1116>

11. Mostovaya Yu. Oboudniy tupik [Jelektronnyj resurs]// Zerkalo nedeli. – Rezhim dostupa: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/oboyudoostroy_tupik.html

Zeidel M. I., candidate political science, senior lecturer, department of political science, Kharkiv National University Karazin (Ukraine, Kharkov), marina.zaidel@gmail.com

System of personal relations in power on post–soviet space

Peculiarity of personal relations in power in the countries of post–soviet space is analyzed. It is underlined features of institutionalization and development of rule–making that defined correlation between formal and non–formal relations. It is focused on the influence of these relations on function of governmental infrastructure; common trends of institutional deformation are defined. The main attention is given for Ukrainian specific and place of personal relations in the power. The influence of administrative markets and soviet system of interpersonal relationship as a base of network building of personal relations in the present is analyzed.

Keywords: personal relations, power, institutionalization, infrastructure of government, non–formal relations, formal rules.

Зайдель М. И., кандидат политических наук, старший преподаватель кафедры политологии, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (Украина, Харьков), marina.zaidel@gmail.com

Система личных связей во власти на постсоветском пространстве

Анализируется специфика личных связей во власти в странах постсоветского пространства. Обозначаются особенности институционализации и развития нормотворчества, что и определило соотношение формальных и неформальных связей. Акцентируется внимание на влияние этих связей в функционировании государственной инфраструктуры, определены общие тенденции институциональной деформации. Значительное внимание уделяется украинской специфике и месту личных связей во власти. Проанализированы влияние административных рынков и советской системы межличностных связей как истоков построения сети личных связей в современности.

Ключевые слова: личные связи, власть, институционализация, инфраструктура государства, неформальные связи, формальные правила.

* * *

УДК 327(497.11)“2010/2014”

Козлітін В. Д.

доктор історичних наук, професор
(Україна, Київ), kotin5133@mail.ru

РЕСПУБЛІКА СЕРБІЯ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗУ 2010–2014 РР.

Досліджено процес європейської інтеграції Республіки Сербія (РС) в Європейський Союз (ЄС) у 2010–2014 рр., проаналізовано внутрішні й зовнішні фактори, що впливали на нього. Простежено основні віхи на шляху зближення Сербії та Євросоюзу: скасування візового режиму між РС та ЄС і подання сербським урядом офіційної заявки на вступ в ЄС у грудні 2009 р., набуття чинності Тимчасової торговельної угоди між РС та ЄС про лібералізацію торгівлі 1 лютого 2010 р., ратифікація Європарламентом Угоди про стабілізацію та асоціацію (УСА) між ЄС і РС 19 січня 2011 р., надання РС офіційного статусу кандидата на членство в ЄС у березні 2012 р., укладення угоди про нормалізацію відносин РС й Республіки Косово 19 квітня 2013 р.,

набуття чинності УСА 1 вересня 2013 р., початок офіційних перемовин про членство РС в ЄС 14 січня 2014 р. Зроблено спробу простежити еволюцію політики ЄС щодо Сербії. Стисло охарактеризовано відносини РС із РФ, НАТО, СОТ. Висвітлено внутрішньополітичну боротьбу в Сербії щодо вибору нею зовнішньоекономічної й зовнішньополітичної орієнтації. Стисло розкрито перебіг модернізаційних реформ у Сербії, зонаближали її до стандартів ЄС. Розглянуто основні перепони на шляху Сербії до Євросоюзу. Показано значення для реалізації євроінтеграційного курсу РС “косовського питання”, співпраці з Міжнародним трибуналом із колишньої Югославії (МТКЮ, Гаазький трибунал), урегулювання проблемних питань у відносинах із сусідніми країнами. На прикладі Сербії розкрито процедуру набуття членства в Євросоюзі.

Ключові слова: Республіка Сербія (РС), Європейський Союз (ЄС), Російська Федерація (РФ), відносини, європейська інтеграція.

Важливість та актуальність наукового дослідження цієї проблеми полягає, по–перше, в тому що, в сучасну епоху глобалізації посилюється тенденція до об’єднання країн в економічні, політичні та військові структури. Європейська інтеграція і розбудова нової об’єднаної Європи є найбільш успішним інтеграційним проектом сучасності. Нині це об’єднання визначає стратегічні напрями економічного і соціального прогресу й політичну стабільність у регіоні. 2014 року Україна проголосила інтеграцію в ЄС своїм першочерговим завданням. Науковий аналіз теорії і практики європейських інтеграційних процесів представляє важливе значення для розробки і реалізації зовнішньої та внутрішньої політики України на сучасному етапі. По–друге, упродовж 2000–2014 рр. Сербія пододала складний шлях зближення з ЄС. Сербське суспільство накопичило значний досвід розв’язання внутрішніх і зовнішніх проблем, що перешкоджали наближенню до європейської спільноти народів. Нині Сербія перебуває на етапі перемовного процесу про умови вступу в ЄС. Євроінтеграційний досвід Сербії є надзвичайно цінним для України на її шляху до європейського співтовариства. У цьому контексті особливий інтерес для України становить вивчення сербського досвіду інтеграції в ЄС.

Мета статті полягає у спробі дослідити особливості процесу європейської інтеграції Республіки Сербія у 2010–2014 рр., проаналізувати внутрішні й зовнішні фактори, що впливали на нього, відносини Республіки Сербії з Євросоюзом у 2010–2014 рр., простежити еволюцію політики ЄС щодо Сербії, висвітлити внутрішньополітичну боротьбу в Сербії щодо вибору нею зовнішньоекономічної й зовнішньополітичної орієнтації, розглянути основні перепони на шляху Сербії в Євросоюз.

Наукове дослідження відносин Республіки Сербія з Європейським Союзом у 2010–2014 рр., проблем європеїзації своєї країни здійснюють насамперед сербські вчені [11;12]. Сучасне соціально–економічне й політичне становище в Сербії, її відносини з РФ та ЄС вивчають російські дослідники [6; 7]. Спроби проаналізувати її окремі аспекти є в публіцистичних статтях сербських [17;18], російських та українських авторів, здебільшого журналістів [1; 2; 5; 9]. У вітчизняній історіографії проблемам євроінтеграції Сербії поки що не приділяється достатньої уваги, ця тема ще не була предметом спеціального комплексного наукового дослідження.

Джерельна база дослідження відносин РС із ЄС є широкою і доступною. Автором статті використано міжнародно–правові акти євроінтеграційного змісту [13], документи парламенту та уряду Сербії, документи

Європейського Союзу щодо відносин із Республікою Сербія [14; 15; 16], міждержавні сербсько–російські угоди [3], статистичні матеріали, представлені в мережі Інтернету. Важлива інформація про відносини Сербії з ЄС міститься в сербській, російській та українській періодиці.

У статті досліджуються події грудня 2009 р. (подання офіційної заявки РС на вступ у ЄС) до грудня 2014 р.

Наприкінці 2009 р. відносини між РС та ЄС помітно покращились, рух Сербії по шляху інтеграції в ЄС пришвидшився. Восени того ж року Сербія розпочала реалізацію Тимчасової торговельної угоди з ЄС, під час якої мали бути створені зона вільної торгівлі та більш сприятливі умови для інвестиційної діяльності в Сербії. У грудні 2009 р. ЄС скасував візовий режим для громадян Сербії. Це дало їм можливість здійснювати короткотермінові поїздки до 28 країн Шенгенської зони без віз. У 2010–2011 рр. щомісяця понад 5 тис. громадян Сербії виїжджали до західноєвропейських країн, а згодом кількість заявок на виїзд збільшувалась. Особливо активною в цьому була сербська молодь. Згідно з рішенням сербського уряду від 12 червня 2010 р. громадяни ЄС, а також Швейцарії, Норвегії та Ісландії отримали право на безвізову поїздку в Сербію терміном до 90 днів.

Однак на той час сербська влада і більша частина сербів вже прагнули до повноправного членства своєї країни в Європейському Союзі. 22 грудня 2009 р. сербський уряд подав офіційну заявку на вступ у ЄС, яку було прийнято. Розпочалася тривала вступна процедура. Основним її змістом були, по-перше, перемовини Європейської комісії (за дорученням Ради Європи) з країною–кандидатом – Республікою Сербія про умови вступу, а по–друге, продовження реформ у Сербії для наближення до стандартів ЄС в усіх аспектах суспільного життя. Окрім цього, Сербія мала завершити видачу воєнних злочинців МТКЮ і врегулювати “невирішений територіальний конфлікт із Косовим”.

Головним адміністративним органом із координації діяльності сербських урядових установ у напрямі європейської інтеграції стало Управління європейської інтеграції, що з 2004 р. функціонує при уряді. Значну роль у підготовці сербського суспільства до вступу в ЄС відіграло створене в грудні 2009 р. на основі Делегації Європейської комісії в Белграді Представництво ЄС в Республіці Сербія. Воно виконувало насамперед політичну і дипломатичну функції, забезпечувало представництво ЄС у цій країні, сприяло розвитку співпраці між РС та ЄС. Представництво ЄС координувало програми фінансової допомоги з підтримки реформ у Сербії, що надавалися ЄС в межах Інструменту для підготовки до вступу (Instrument of Pre-Accession Assistance – IPA) (2007–2013 рр.). При представництві ЄС у Белграді було створено Інформаційний центр, через який до місцевих органів влади, установ, засобів масової інформації та громадян надходила інформація про процес європейської інтеграції, інститути й політику ЄС, його історію, цінності, практику й переваги членства в ньому. Інформаційний центр регулярно організував різні інформаційно–пропагандистські заходи по всій Сербії,

видавав брошури, листівки тощо. Водночас у Брюсселі було відкрито Представництво Республіки Сербія в ЄС.

1 лютого 2010 р. набрала чинності Тимчасова торговельна угода між Сербією та Європейським Союзом про поступову лібералізацію торгівлі. Це сприяло активізації торговельно–економічних зв'язків між Сербією та ЄС і збільшенню частки країн ЄС у зовнішній торгівлі Сербії. Значна частина сербського населення з ентузіазмом зустріла інформацію про поступовий перехід до режиму вільної торгівлі з ЄС. Серби сподівались на отримання низки переваг для себе: нижчі ціни в результаті збільшення кількості конкурентоспроможних товарів на ринку, дотримання гарантій якості продукції для споживачів, безмитні можливості для сербського експорту, покращання інвестиційного клімату й посилення споживацьких прав завдяки запровадженню вищих стандартів контролю над виробництвом, забороні підробок і небезпечних продуктів. Звісно ж, Сербії потрібно було виконувати правила гри вільного ринку: виробники неякісної продукції, а такої в Сербії було чимало, мали вдосконалити контроль за дотриманням якості виробництва й постійно модернізувати матеріально–технічну базу. Більш прозоре функціонування ринку й гармонізація законодавства РС та ЄС давали можливість Сербії привабити потенційних інвесторів як з ЄС, так і з інших країн: США, Японії, Китаю.

14 червня 2010 р., через два роки після укладення (29 квітня 2008 р.) й піврічного очікування, Рада міністрів ЄС ухвалила рішення про розблокування процесу ратифікації Угоди про стабілізацію та асоціацію між ЄС і Сербією. Рішення було ухвалено після того, як сербський уряд здійснив низку конкретних кроків, спрямованих на активізацію співпраці з МТКЮ.

Водночас Республіка Сербія намагалася підтримувати дружні відносини з Російською Федерацією, що теж докладала значних зусиль для розширення з нею всебічних зв'язків. РФ підтримувала Сербію в “косовському питанні” та її відносинах із МТКЮ. У 2008–2010 рр. посилювалася енергетична залежність Сербії від Росії. РФ залишалася єдиним постачальником газу в Сербію. Із 2008 р. відбувалися перемовини про будівництво на сербській території принципово важливого для російського “Газпрому” магістрального газопроводу “Південний потік”. У жовтні 2009 р. створено спільне російсько–сербське підприємство “Банатський двір” – одне з найбільших підземних газосховищ у Південно–Східній Європі: частка “Газпрому” становила 51%, “Сербіягаз” – 49%. 2009 року у власності Росії опинились найбільші сербські нафто– та газопостачальні компанії. У червні того ж року відбулося взаємне скасування віз для поїздок не більш ніж на 30 днів для громадян Сербії й Росії. Із 2000 р. діє угода про вільну торгівлю між Союзною Республікою Югославія та РФ. Укладено договір про вільну торгівлю Сербії з Митним союзом. Росія кредитувала Сербію на вигідних для неї умовах. Активізувалася й співпраця між провідними політичними партіями Сербії й Росії. Так, Сербська прогресивна партія (СПП, Т. Николич) і Демократична партія Сербії (ДПС, В. Коштуніца) підписали

меморандум про співпрацю з “Єдиною Росією”. Подовжено Договір про дружбу і партнерство між Сербською радикальною партією (СРП, В. Шешель) і партією “Справедлива Росія”.

На початку 2010 р. каменем спотикання на шляху Сербії в ЄС стала проблема Косова. Із 1999 р. Косово перебувало під контролем адміністрації ООН. Цей стан зберігся і після проголошення 17 лютого 2008 р. незалежності Республіки Косово. На початку лютого 2009 р. Європарламент закликав країни ЄС визнати незалежність Косова. Станом на травень 2010 р. незалежність Косова визнали 69 країн світу, 22 з 27 країн ЄС. Сербія ж продовжувала вважати Косово своєю територією. Кордон між Сербією й Косовим контролювали міжнародні миротворчі сили KFOR (англ. Kosovo Force) під керівництвом НАТО, створені згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН №1244 від 10 червня 1999 р. Саме вони були відповідальні за забезпечення стабільності в Косові.

22 липня 2010 р. Міжнародний суд ООН надав сербському уряду консультативний висновок про те, що одностороння декларація про незалежність Косова не порушує норми міжнародного права, Косово відокремилася законно. Рішення Міжнародного суду ООН, наявні реалії змушували сербський уряд робити певні поступки щодо Косова та шукати нові шляхи для порозуміння й співпраці. У вересні 2010 р. на сесії Генеральної асамблеї ООН Сербія погодилася розпочати діалог з албанською владою Косова за посередництва ЄС.

25 жовтня 2010 р., через рік після подачі Сербією заявки на членство в Євросоюзі, Рада ЄС ухвалила рішення надіслати заявку Сербії на членство Європейській комісії для розгляду і підготовки проекту офіційної відповіді. Наприкінці 2010 р. Європейська комісія позитивно оцінила зусилля Сербії в реалізації своїх євроінтеграційних планів. У листопаді того ж року Європейська комісія запропонувала сербському уряду комплексну анкету з більш ніж 2,5 тис. питань, що охоплювали всі аспекти суспільного життя в Сербії. На основі відповідей сербського уряду на цю анкету Європейська комісія мала підготувати проект висновку про готовність Республіки Сербія отримати членство в ЄС. Із урахуванням пропозиції Європейської комісії Європейська Рада мала ухвалити рішення про надання або відмову в наданні статусу кандидата на членство і початок перемовин із Сербією про її вступ в ЄС.

Наприкінці січня 2011 р. сербський уряд надав Єврокомісії свої відповіді на анкету. Комісія відрядила до Сербії кілька місій експертів, які уточнили й зібрали нову інформацію щодо питань анкети.

У 2010–2011 рр. актуалізувалася проблема відносин РС із НАТО. Справа в тім, що Сербія з грудня 2007 р. у своїй зовнішній політиці дотримувалася нейтрального статусу. Однак ще 2006 року вона приєдналася до програми “Партнерство заради миру” (ПЗМ) і намагалася отримати статус особливого партнера. Із кінця 2006 р. в Белграді працювало Представництво НАТО. Керівництво Альянсу розглядало Сербію як одного з найважливіших партнерів у регіоні. У 2006–2007 рр. політична й військова співпраця між НАТО і Сербією розвивалася досить інтенсивно. Спеціалісти

НАТО надавали практичну допомогу в модернізації сербських збройних сил. Наприкінці 2007 р. відносини Сербії з НАТО погіршилися, а на початку 2008 р. участь Сербії в ПЗМ навіть призупинилася на рік. Сербія була невдоволена політикою НАТО в Косові. 2009 року співпраця РС із НАТО відновила. Сербія призначила свого першого посла в НАТО, а 2010 року відкрила свою місію в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі. Того ж року Північноатлантична рада схвалила прохання Сербії про розробку свого Плану дій першого індивідуального партнерства (ІРАР), що сприяло активізації двосторонньої співпраці. Під час Лісабонського саміту НАТО в листопаді 2010 р. керівництво РС учергове висловило свою прихильність до євроатлантичної інтеграції та зміцнення співпраці з НАТО. Серйозною перепорою на шляху зближення Сербії з НАТО була позиція РФ, що визнавала за сербами право на вступ у ЄС, але категорично виступала проти її приєднання до НАТО [18].

Із 2005 р. Сербія вела перемовини щодо вступу до Світової організації торгівлі (СОТ). Лише на початку січня 2011 р. вони завершилися підписанням відповідних документів. Упродовж того ж року Сербія вела двосторонні перемовини з країнами-членами СОТ про умови її вступу до цієї міжнародної організації. Водночас сербський парламент ухвалював закони, а уряд розробляв заходи щодо лібералізації своєї зовнішньої торгівлі.

19 січня 2011 р. Європейський парламент у Страсбурзі ратифікував Угоду про стабілізацію та асоціацію між ЄС і Сербією (УСА). Однак до того часу Угоду ратифікували лише 11 із 27 країн-членів ЄС. Для успішного завершення процесу ратифікації всіма країнами-членами ЄС, лідери Європарламенту закликали сербський уряд урегулювати відносини з Косовим, активізувати запровадження необхідних реформ у країні, особливо в системі правосуддя, співпрацювати з МТКЮ в Гаазі й боротися проти корупції та злочинності.

9 березня 2011 р. в Брюсселі за посередництва ЄС розпочався прямий діалог між Белградом і Приштиною про нормалізацію відносин. Косовари наполягали на обговоренні принципового питання про статус Косова, а серби погоджувались лише на технічні питання – спільна протидія природним катаклізмам і катастрофам, авіасполучення й зовнішня форма митних печаток. Перемовини затягувались. У травні 2011 р. Белград домігся від Брюсселя запевнень, що питання про визнання незалежності Косова не стане ще однією умовою початку перемовин Сербії про її вступ у Євросоюз. Брюссель залишив за межами перемовин питання про визнання ним територіальної цілісності Сербії (як це передбачено резолюцією РБ ООН №1244) і наполягав на якійсь формі “нормалізації” відносин Белграда і косовського уряду в Приштині.

Упродовж 2010–2011 рр. ЄС продовжував вимагати від сербської влади арешту й видачі воєнних злочинців періоду війн і конфліктів, що супроводжували розпад Югославії у 90-і роки. Загалом, список осіб, яких МТКЮ звинуватив у воєнних злочинах включав 161 особу, у тому числі 94 сербів, понад 30 осіб – хорватів, по 9 осіб – із Албанії та Боснії, з інших республік і того менше. Упродовж десяти років Белград заарештовував і

відправляв до Гааги осіб, звинувачених у воєнних злочинах (понад 50 осіб), незважаючи на те, що більшість сербів була цим невдоволена. Наприкінці травня 2011 р. було заарештовано колишнього командира армії боснійських сербів 69-літнього генерала Р. Младича, якого розшукували з 1995 р. МТКЮ пред'явив йому 11 звинувачень, у тому числі у воєнних злочинах, геноциді, пов'язаному з різнею в Сребрениці, а також злочинах проти людяності.

На початку червня 2011 р. президент Сербії Б. Тадич знову заявив, що його країна наполягає на наданні їй статусу кандидата на вступ в Євросоюз і визначенні конкретної дати початку перемовин. На той час УСА ратифікували 18 із 27 парламентів країн-членів ЄС. Однак 8 червня того ж року голландський парламент відмовився ратифікувати УСА, вимагаючи видачі Р. Младича Гаазькому трибуналу. Цього ж місяця уряд Сербії змушений був депортувати генерала Р. Младича до Гааги. Водночас Гаазькому трибуналу було видано останнього звинуваченого, якого розшукував МТКЮ, – колишнього президента сербської сепаратистської автономії в Хорватії Г. Хаджича. Цей крок Сербії усунув серйозну перешкоду для затвердження кандидатури Сербії на членство в ЄС.

7 липня 2011 р. представники Сербії та ЄС парафували Угоду про стабілізацію та асоціацію (УСА), що фактично надало цій країні кандидатський статус. Водночас із цим Брюссель заявив про готовність надати Белграду додаткову фінансову допомогу обсягом 1 млрд. євро на реалізацію програми вступу країни до ЄС. Парафування договору створювало більш сприятливі умови для збільшення прямих інвестицій у сербську економіку та інтеграції цієї країни в євроатлантичні структури.

22 серпня 2011 р. під час свого візиту до Белграда канцлер ФРН А. Меркель повідомила, що до того, як отримати статус кандидата, Сербія має виконати ще три так звані “косовські умови”: продемонструвати позитивні результати в прямих перемовинах між Белградом і Приштиною; беззастережно підтримати місію ЄС із верховенства права в Косові (місія EULEX), що має отримати можливість діяти на всій території краю, у тому числі й на півночі Косова, де серби на той час цього не допускали; мають бути розпущені там паралельні сербські структури адміністрації [5, с. 2].

У жовтні 2011 р. сербський уряд затвердив Стратегію приєднання Республіки Сербія до Європейського Союзу, у якій заплановано заходи щодо підготовки країни до вступу в ЄС і набуття повноправного членства.

12 жовтня 2011 р. Єврокомісія, враховуючи те, що Сербія зробила важливі кроки на шляху до вступу в Європейський Союз, рекомендувала Раді міністрів ЄС надати Сербії статус офіційного кандидата на вступ в ЄС і розпочати перемовини з нею про це, як тільки Белград продемонструє помітний прогрес у подальшій нормалізації відносин із Косовим і реформуванні правової системи. Рекомендації комісії мали бути затверджені всіма 27 країнами-членами ЄС. 9 грудня 2011 р. відбувся саміт Євросоюзу в Брюсселі, на якому лідери ЄС за рекомендацією Єврокомісії ухвалили рішення про надання Сербії статусу кандидата в члени

Євросоюзу. При цьому зазначалось, що початок перемовин про приєднання Сербії до ЄС буде залежати від прогресу в урегулюванні її відносин із Косовим.

Водночас у Брюсселі тривали перемовини між Белградом і Приштиною за посередництва ЄС. У липні 2011 р. – січні 2012 р. сторони домовилися про свободу пересування громадян між Косовим і Сербією, обмін копіями реєстраційних книг актів цивільного стану, кадастр, митні печатки, визнання університетських дипломів, а також спільний контроль на пропускних пунктах на адміністративному кордоні Сербії й Косова. Це були перші домовленості, досягнуті сторонами з моменту проголошення незалежності Республіки Косово 17 лютого 2008 р.

Наприкінці 2011 р. – на початку 2012 р. загострилася ситуація в північних районах Косова. Майже 40 тис. сербів, які мешкали в цих районах і становили там більшість населення, не визнавали владу керівництва косовських албанців. Відбувалися сутички радикалів із сербської общини з косовськими прикордонниками, європейськими поліцейськими та військовослужбовцями з KFOR. Місцева сербська община в середині лютого провела референдум про невизнання Приштини легітимною владою на півночі краю. І хоча це рішення підтримали 99,7% із тих сербів, які взяли участь у голосуванні, офіційний Белград відмовився визнати такі результати. Влада Сербії намагалася переконати косовських сербів не йти на демарш, стверджуючи, що це може погіршити міжнародні позиції Белграда, який прагне мирного врегулювання косовської проблеми [2].

28 лютого 2012 р. на засіданні міністрів іноземних справ країн ЄС Румунія заблокувала ухвалення рішення про надання Сербії офіційного статусу кандидата на вступ в ЄС, аргументувавши свою позицію “недотриманням Белградом прав румунської національної меншини, що проживає на території Сербії”. Ішлося про майже 35 тис. білінгвальних валахів (вони разом із рідним діалектом румунської мови послуговуються й мовою країни проживання) у східній частині Сербії. Румунія вимагала визнати їх румунами (хоча значна частина валахів із цим не погоджується) і приєднати їхню територію до Румунської православної церкви [10]. Сербський уряд пообіцяв гарантувати права “румунської нацменшини”, до якої було включено етнічних румунів (30 тис.) і сербських валахів. 1 березня 2012 р. Румунія скасувала свої заперечення на рішення про надання Сербії офіційного статусу кандидата на вступ у ЄС. Ще 2011 року Скупщина Сербії на вимогу угорської національної меншини у Воєводині ухвалила закон, за яким Воєводина отримала право на власний уряд, банк, окрему бюджетно-податкову політику [5, с. 2].

Упровадження політичних та економічних реформ, а також виконання рішень МТКЮ і початок нормалізації відносин із Косовим, переконало Європейську Раду 1 березня 2012 р. надати Республіці Сербія офіційний статус “кандидата на вступ” у ЄС. Після тривалих дискусій між країнами-членами ЄС 12 березня 2012 р. на засіданні Європейської Ради було офіційно підтверджено надання Сербії статусу кандидата на членство в ЄС.

Після набуття статусу країни-кандидата співпраця Республіки Сербія з ЄС значно розширилась і поглибилась, поступово включаючи спільну зовнішню політику й політику безпеки. Отримання офіційного статусу кандидата на вступ у ЄС для Республіки Сербія надавало країні позитивний сигнал щодо її європейської перспективи, підвищувало довіру іноземних інвесторів, надавало доступ до європейських фондів, призначених для стабілізації й виведення на вищий рівень економіки та інфраструктури майбутніх членів співдружності. Проте до справжнього порозуміння між Сербією та ЄС було ще надто далеко.

Навесні 2012 р. для Демократичної партії, президента Б. Тадича ситуація була двозначною. Із однієї сторони, їм вдалося досягти значних успіхів у реалізації свого передвиборного зобов'язання щодо зближення з ЄС. Скупщина РС ухвалила низку законів, що наближали країну до стандартів Євросоюзу. Ставлення Заходу щодо Сербії суттєво покращилось. Із іншої, сербське керівництво, очолюване президентом Б. Тадичем і прем'єром М. Цветковичем, відчувало, що втрачає популярність серед широких верств населення через проблеми в економіці країни й погіршення якості життя. За цих умов президент Б. Тадич вирішив не чекати до президентських і парламентських виборів у жовтні 2012 р. і 4 квітня подав у відставку, тим самим ініціював проведення дострокових виборів. Б. Тадич сподівався на перевибори його президентом і що він своєю перемогою сприятиме успіху очолюваної ним партії. Він уважав, що для продовження своєї реформаторської проєвропейської політики, йому потрібно, щоб його партія мала більшість у парламенті та щоб виконавча влада належала його партії, так як це було впродовж попередніх чотирьох років.

Центральною темою в передвиборній кампанії був процес євроінтеграції країни. Керівна коаліція, очолювана лівоцентристською Демократичною партією президента Б. Тадича, намагалася запевнити виборців, що вона єдиний гарант успішного подовження цього процесу. За євроінтеграцію виступала й правоцентристська Сербська прогресивна партія (СПП) Т. Николича, але в неї була більш жорстка позиція щодо Косова.

На дострокових президентських виборах у Сербії 6–20 травня 2012 р. переміг лідер СПП Т. Николич (49,5% голосів). Його суперник – Б. Тадич отримав 47,4% [4, с. 45]. На одночасних виборах до парламенту найбільше голосів набрала СПП, що отримала 73 мандати, друге місце посіла ДП (коаліція “За краще життя”, Б. Тадич) – 67 мандатів, СПС – третє місце (разом із союзними партіями Об'єднаних пенсіонерів і “Єдиною Сербією”) – 44 мандати, ДПС (В. Коштуніца) отримала 21 мандат. Причиною поразки президента Б. Тадича і Демократичної партії стало невдоволення виборців економічною ситуацією в країні, невдалими спробами вийти з економічної кризи 2008–2012 рр., соціальними реформами уряду, збільшенням державного боргу, високим рівнем безробіття й низьким рівнем життя населення, криміналізацією та корупцією державних структур. Невдоволення багатьох сербів викликала й урядова політика щодо Косова.

Новий президент Сербії Т. Николич після перемоги заявив, що вбачає майбутнє своєї країни лише в ЄС, а Росія мала залишитися важливим економічним і політичним партнером Сербії [4, с. 6, 26]. Окрім того, президент схвалив рішення уряду Сербії про погодження на участь Приштини в регіональних міждержавних форумах.

10 липня 2012 р. створено парламентську коаліцію для формування парламентської більшості у складі СПП (очолювала коаліцію), СПС, Партії об'єднаних пенсіонерів Сербії, “Єдиною Сербії” та партії “Єдині регіони Сербії”. 27 липня того ж року сформовано коаліційний уряд, очолюваний лідером СПС 46-літнім Івцем Дачичем. До його складу ввійшли представники СПП, руху “Г 17+”, Партії об'єднаних пенсіонерів і партії “Єдина Сербія”. На той час СПС перетворилася в сучасну європейську ліву соціал-реформістську партію. Напередодні виборів І. Дачич активно використовував проросійську риторику, однак відразу після призначення на пост новий прем'єр-міністр країни заявив, що серед його пріоритетів – європейська інтеграція Сербії за умови збереження Косова у складі республіки.

Згідно з даними офіційної статистики, економічне становище Сербії у 2008–2012 рр. стабільно погіршувалось. 2012 року економіка Сербії перебувала у стані стагнації. Президент Т. Николич і прем'єр-міністр І. Дачич намагалися витягнути країну з кризи шляхом проведення реформ і зменшення видатків.

На початку 2013 р. тривали складні перемовини сербів і косоварів за посередництва європейських чиновників, очолюваних Верховним представником ЄС Кетрін Ештон. За їх результатами 19 квітня 2013 р. в Брюсселі голова сербського уряду І. Дачич і прем'єр Республіки Косово Х. Тачі підписали Угоду про принципи нормалізації відносин [13]. Згідно з документом визначено спеціальний статус чотирьох муніципалітетів на півночі Косова, де переважало сербське населення. Косовські серби отримали право широкої автономії у складі Республіки Косово. Сербія відмовилася від контролю над північними сербськими анклавами в Косові. Сербський уряд змушений був закрити сербські муніципалітети й демонтувати інші сербські установи в Косові. Управління в сербських анклавах Косова мало відтак підкорятися Приштині. Сербія визнала за Республікою Косово право брати участь у міжнародних організаціях і конференціях як самостійний учасник під своїм іменем із компромісним застереженням – “Це не вирішує питання про Косово і відповідає Резолюції РБ ООН №1244 і визначенню Міжнародного суду щодо незалежності Косова”. Окрім того, було досягнуто домовленість про спільну охорону спірного кордону [17].

22 травня 2013 р. влада Сербії та Косова погодили План реалізації підписаної 19 квітня угоди. Трохи пізніше, 8 вересня того ж року, укладено угоду між Белградом і Приштиною з питань енергетики і телекомунікацій. Після цього суперечки між Сербією та ЄС щодо Косова звелись нанівець.

Однак значна частина сербів не прийняла компромісу із косоварами. У Белграді та Косовській-Мітровіці відбулися багатотисячні протести проти

угоди між сербською та косовською владою про нормалізацію відносин, учасники яких звинувачували керівництво країни в зраді національних інтересів. Маніфестанти вимагали проведення всенародного референдуму зі спірного питання. Угоду від 19 квітня 2013 р. негативно сприйняли національно зорієнтовані й проросійсько налаштовані СРП (В. Шешель), ДПС (В. Коштуница), політичний рух “Дверисрпске”, “Руська партія” (“Рускастранка”) тощо.

Квітнева угода з Приштиною відкрила Белграду перспективу розпочати перемовини про вступ у ЄС. 28 червня 2013 р. Європейська Рада погодилась на перемовини із Сербією про її вступ у ЄС і проведення першої Міжурядової конференції не пізніше січня 2014 р. Європейській комісії було доручено підготувати основу перемовин і проаналізувати сербське законодавство щодо його відповідності законодавству ЄС.

1 вересня 2013 р. ЄС завершив процес ратифікації УСА і вона набула чинності. Згідно з угодою запроваджувалася зона вільної торгівлі між РС та ЄС.

Набуття чинності Угоди про стабілізацію та асоціацію сприяло подальшій активізації економічної, політичної й культурної співпраці Сербії та ЄС. Із 2001 р. до 2014 р. Сербія отримувала щорічну фінансову допомогу обсягом приблизно 200 млн. євро від ЄС, а також від окремих держав-членів ЄС. 23 грудня 2013 р. Європейська комісія надала Сербії чергові майже 180 млн. євро на реалізацію національної програми підготовки до вступу в ЄС: здійснення реформ у таких провідних галузях, як верховенство права, боротьба проти корупції та організованої злочинності, покращання пенітенціарної системи, зміцнення судової системи; поліпшення державного управління на центральному й місцевому рівнях; підвищення ефективності сербського митного адміністрування й прикордонного контролю; функціонування системи управління державними фінансами й державними закупівлями; розвиток приватного сектора, модернізація транспорту, енергетики й сільського господарства; екологія; соціальна інтеграція тощо. Ці реформи є важливими елементами процесу європейської інтеграції країни і мали поліпшити повсякденне життя громадян Сербії. Окрім цього, фінансова допомога Сербії від ЄС надавалася через спеціалізовані фонди.

Після президентських і парламентських виборів у травні 2012 р. сербська влада продовжувала політику балансування між Європейським Союзом та Російською Федерацією. Не відмовляючись від свого стратегічного курсу на європейську інтеграцію, Сербія подала заявку і у квітні 2013 р. отримала статус держави-спостерігача при парламентській асамблеї Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ). У травні 2013 р. під час робочого візиту президента Республіки Сербія Т. Николича до Російської Федерації було підписано Декларацію про стратегічне партнерство [3]. Уряди обох країн намагались розширити економічну співпрацю. 2013 року товарообіг Росії й Сербії збільшився порівняно з 2012 р. на 11,6% до 3,034 млрд. дол. (2008 р. – понад 4 млрд. дол.) і продовжував збільшуватись у першій половині 2014 р. (1,650 млрд.

дол.). Частка Росії в сербському експорті становила 7,2%, імпорту – 9% [8]. При цьому 70% російського імпорту в Сербію становлять енергоносії. Сербія експортувала в Росію переважно техніку й устаткування, будматеріали й товари народного споживання. Тривала підготовка до будівництва газопроводу “Південний потік”. У січні–квітні 2013 р. Російська Федерація надала Республіці Сербія кредити на суму 2,3 млрд. дол. США. Однак найбільш значним зовнішньоторговельним партнером Сербії був Європейський Союз: майже 60% зовнішньоторгового обігу Сербії.

21 січня 2014 р. розпочались офіційні перемовини про вступ Сербії в Євросоюз у межах Міжурядової конференції держав-членів ЄС, із однієї сторони, і Республіки Сербія, із іншої. Основою для обговорення стали 35 пунктів вимог ЄС до країни-кандидата, що охоплюють всі аспекти суспільного життя [16].

Після президентських виборів у травні 2012 р. Сербія продовжувала розвивати військово-технічну співпрацю з Північноатлантичним альянсом, хоча і меншим ентузіазмом, ніж за президентства Б. Тадича. У вересні 2013 р. Сербія стала першою в історії постсоціалістичною країною, що набула статусу асоційованого члена Євросоюзу без традиційного, а фактично обов’язкового підписання ПДЧ НАТО. Незважаючи на те, що тільки 13% сербського населення підтримували ідею Сербії вступу в НАТО, рівень співпраці Сербія–НАТО, як і раніше, залишався значно вищим, ніж рівень військової співпраці з Москвою [18]. Початок офіційних перемовин Сербії з ЄС у січні 2014 р. надав новий імпульс для активізації співпраці з НАТО. Сербія була зацікавлена у продовженні перебування багатонаціональних сил KFOR в Косові заради безпеки сербів. Ще 2008 року в Косові розпочала свою роботу місія ЄС (EULEX) з підтримки верховенства права. У 2008–2009 рр. відбувалося скорочення чисельності Тимчасової місії ООН в Косові та передача її повноважень поліцейському контингенту місії EULEX. У червні 2014 р. Європейський Союз укотре оголосив про продовження своєї місії до червня 2016 р.

Для збільшення в парламенті представників СПП заради прискорення реформ, необхідних для вступу в ЄС, наприкінці січня 2014 р. президент Т. Николич розпустив парламент і призначив позачергові парламентські вибори. На виборах 17 березня 2014 р. Сербська прогресивна партія (СПП) отримала понад 50% голосів, 156 депутатських мандатів із 250; Соціалістична партія Сербії (СПС) – 13,5% голосів, 44 мандати. Демократична партія (ДП) (лідер – екс-мер Белграда Д. Жилас) посіла третє місце – 6,04% голосів, 19 місць (утратила 48 депутатських мандатів). Тотальним провалом закінчилися вибори для радикально-патріотичних і проросійських сил, що мріяли про Велику Сербію під крилом сильної Росії, повернення Косова і Метохії, Чорногорії і приєднання Республіки Сербської. Отримали поразку й “демократи першої хвилі”. Сам колишній президент Сербії Б. Тадич, який посварився з колегами по партії й на основі нечисленної партії “Зелених” створив коаліцію п’яти дрібних партій під назвою “Нова демократична партія – Зелена”, отримав лише 5,7% голосів, 18 депутатських

місь. ДПС (В. Коштуніца) взагалі не змогла подолати 5-відсоткового бар'єру і пройти в парламент. Основною невдахою серед патріотів стала колись могутня Сербська радикальна партія (В. Шешель), що до 2008 р. вважалася головною проросійською силою в Сербії. Радикали набрали всього 2% голосів [9].

Сформований за результатами парламентських виборів уряд очолив заступник голови СПС АлександрВучич, який пообіцяв продовжити зближення Сербії з Євросоюзом, співпрацювати з Росією, США і Китаєм, проводити внутрішні структурні реформи, знизити безробіття й боротися проти корупції.

Для вступу в ЄС країни-кандидати мають відповідати так званому "Копенгагенському критерію". Це насамперед демократія, правова держава і економічна конкурентоспроможність. Для Сербії існує додаткова умова: урегулювання "проблеми Косова". При цьому нібито Євросоюз не вимагає від Сербії обов'язкового офіційного визнання незалежності Косова, а наполягає на виконанні Угоди про принципи нормалізації відносин від 19 квітня 2013 р. Однак, враховуючи той факт, що станом на 13 серпня 2014 р. самопроголошену Республіку Косово визнали понад 110 країн (із 193 країн-членів ООН, 23 із 28 країн-членів та 5 з 6 країн-кандидатів ЄС, 24 із 28 країн-членів (окрім Греції, Іспанії, Румунії, Словаччини) та 2 із 3 країн-кандидатів НАТО), фактичну підтримку Республіці Косово міжнародними організаціями (ЄС, МВФ, Світовий банк, Міжнародний олімпійський комітет), важко уявити повноправне членство РС у ЄС без офіційного визнання Сербією незалежності Республіки Косово. Можливо, компромісним рішенням стане розширення автономії трьох північних общин (муніципалітетів) Косова й північної частини Косовської-Мітровіці, заселених переважно сербами, або навіть приєднання цих територій до Сербії.

2014 року, як і в попередні роки, основними проблемами на шляху Сербії у ЄС залишалися порівняно низький рівень соціально-економічного розвитку, відсутність єдності в суспільстві з питань перспектив розвитку країни, недостатня ефективність виконання на практиці "проєвропейських" законів, "косовська проблема"; проблема воєнних злочинців, знята лише 2013 року; непомірно роздутий і неефективний чиновницький апарат, неефективна система судочинства, слабкість інституцій громадянського суспільства, неефективна боротьба проти корупції та організованої злочинності, насильство щодо сексуальних меншин тощо. У 2010–2013 рр. в Сербії скоєно низку гучних кримінальних злочинів, жертвами яких стали відомі політики, партійні функціонери й бізнесмени. Серед убитих – колишній президент СФРЮ, югославський міністр оборони, заступник міністра внутрішніх справ Сербії, генеральний секретар партії "Югославські ліві" тощо.

Економіка Сербії з 2008 р. перебувала в стані рецесії [12]. У 2013–2014 рр. соціально-економічна ситуація в Сербії залишалася досить складною. У вересні 2013 р. держборг Сербії досяг 63,2% ВВП (29 млрд. євро), рівень безробіття – 25%, а серед молоді – майже 50%, інфляція дорівнювала приблизно 8%, середня зарплатня становила приблизно 360 євро (в Словенії –

майже 1000, в Хорватії – 800, Чорногорії – 500, Боснії і Герцеговині – 400). Лише наприкінці 2013 р. – 2014 р. з'явилися ознаки поступового подолання економічного спаду. Однак і нині сербська економіка неконкурентоздатна за ЄС-стандартами (за показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності Сербія посідає 101 місце із 144 країн) [15, с. 5].

Причин економічної стагнації багато. Передусім це засилля нерентабельних державних підприємств, нестача іноземних інвестицій, низька купівельна спроможність і старіння населення (із початку 90-х років смертність переважала народжуваність, масова еміграція молоді), неефективна судова система, високий рівень корупції (у рейтингу Індексу сприйняття корупції 2014 року, опублікованому TransparencyInternational Сербія посідає 78 місце із 177 країн і територій; Україна – 142) (Офіційний сайт TransparencyInternational – www.transparency.org) і низький рівень економічної свободи (згідно з даними HeritageFoundation 2014 року Сербія посідає 90 місце у світі, Україна – 162) (Офіційний сайт HeritageFoundation – www.heritage.org/index/ranking) [5, с. 2].

Значний вплив мали і зовнішні фактори: після Лісабонського саміту ЄС (грудень 2007 р.), за умов економічної й фінансової кризи 2008–2010 рр., європейці стали більш обережними у питанні подальшого прискореного розширення ЄС. Одним із каменів спотикання на шляху Сербії до ЄС була енергетична залежність від Росії, яка і нині залишається єдиним постачальником газу для Сербії.

Фактором, що ускладнює просування Сербії у ЄС, є відсутність єдності в суспільстві з питань перспектив розвитку країни. За даними соціологічних опитувань, проти вступу Сербії в Євросоюз та зближення з РФ виступають понад 40% жителів Сербії. Значна частина з них при цьому послуговується не політичними або економічними міркуваннями, а емоційною образою на Захід за антисербську позицію у 1990-і роки, що призвела, на їхню думку, до розпаду Югославії [5, с. 3]. Проти євроінтеграційного курсу Сербії виступають консервативна частина Сербської прогресивної партії, проросійське енергетичне лобі, "стара гвардія" Соціалістичної партії Сербії, Демократична партія (В. Коштуніца), Сербська радикальна партія (В. Шешель), політичний рух "Дверисрпске", "Руська партія" ("Рускастранка") тощо. Нині більша частина євроскептиків підтримує опозиційні партії й рухи. Із їхнього погляду, зближення Сербії з ЄС остаточно розколить сербську націю, а євроінтеграція стане перешкодою в переборенні економічної кризи. Приєднання Сербії до ЄС призведе до поширення на її території політики "європейського регіоналізму", що передбачає децентралізацію. Це може призвести до посилення роз'єднаності сербського етносу, сербської держави. Серби змушені будуть відмовитися від мрій про Велику Сербію, сподівань на приєднання частини території Боснії, заселеної сербами, повернення Чорногорії, остаточної втрати Косова і навіть можливої втрати Воєводини, де мешкає багато угорців. Деякі групи населення Сербії, щоб не втратити свою національну та релігійну ідентичність, наприклад,

мусульмани, переорієнтуються на зближення з Туреччиною. Країна перетвориться в конфедерацію регіональних утворень, у результаті чого буде завершено розвал Югославії. Євроскептики виступають проти вестернізації Сербії, яку сприймають як легалізацію одностатевих шлюбів, пропаганду гомосексуалізму та інших подібних вільностей, що не відповідають традиційним цінностям сербів, а тому завдають суспільству непоправної шкоди. Окрім цього, вступ Сербії у ЄС і подальше зближення з НАТО обов'язково погіршить відносини з РФ. Сербія ж вкрай зацікавлена в російських кредитах, енергоресурсах за пільговими цінами й підтримку РФ у збереженні міжнародно-правової юрисдикції над Косовим [1].

За даними соціологічних опитувань, вступ Сербії в Євросоюз підтримують приблизно 55% жителів країни (2008 року – 65%, 2012 року – 50%) [1]. Євроінтеграційний курс Сербії підтримує більшість парламентських партій – частина членів Сербської прогресивної партії (А. Вучич) і Соціалістичної партії Сербії (І. Дачич), Демократична партія (Д. Джилас), Соціал-демократична партія Сербії (Б. Тадич), Ліберально-демократична партія, Ліга соціал-демократів Воєводини, бізнесові кола, що торгують із Заходом тощо. Прихильники євроінтеграції вважають, що зближення з Євросоюзом є єдиним шляхом до остаточної стабілізації ситуації в західній частині Балканського півострова. Із їхнього погляду, вступ у ЄС сприятиме утвердженню демократичних принципів, здатних консолідувати суспільство й сприяти національному примиренню після конфліктів 90-х років. Внутрішні євроінтеграційні реформи в країні мають змінити Сербію: зміцнити інститути правової держави й незалежну судову владу, стимулювати розвиток ринкової економіки й підвищити рівень життя в країні.

Упродовж 2014 р. тривали перемовини між РС та ЄС про умови вступу Сербії у ЄС. Водночас у Сербії здійснювалися внутрішні про європейські реформи. Сербський уряд продовжував узгоджувати своє законодавство з правовими нормами ЄС і впроваджувати стандарти ЄС у повсякденне життя. Влада Сербії вела діалог про нормалізацію відносин із владою частково визнаної Республіки Косово.

18 серпня 2014 р. Європейська комісія запропонувала Сербії програму фінансової допомоги з підтримки реформ у межах нового Інструменту підготовки до вступу в ЄС (ІРА II) [14].

2014 року дещо погіршилися відносини РС з РФ. Ускладнилися російсько-сербські відносини у нафтогазовій галузі. Під тиском ЄС і США в червні 2014 р. уряд Республіки Сербія призупинив діяльність з реалізації проекту “Південний потік” на своїй території. У листопаді того ж року російський уряд офіційно відмовився від будівництва газопроводу. Восени 2014 р. Росія тимчасово майже на третину зменшила постачання природного газу Сербії через її заборгованість у 200 млн. євро за спожитий російський газ.

Отже, упродовж 2001–2014 рр. у своїй зовнішній політиці Республіка Сербія дотримувалася курсу на зближення з Європейським Союзом. Тоді ж під впливом

як внутрішніх, так і зовнішніх факторів темпи інтеграції Сербії в ЄС прискорювались або гальмувались. Обидві сторони демонстрували спільну зацікавленість у подальшому її зміцненні. За цей період країна пройшла довгий шлях реформування й перебудови всіх аспектів суспільного життя.

Період 2010–2014 рр. став одним із найбільш результативним у реалізації євроінтеграційних устремлень Сербії. Основними досягненнями на цьому шляху стали: безвізовий режим для громадян Сербії з ЄС; лібералізація торгівлі й поступовий перехід до режиму вільної торгівлі між РС і країнами-членами ЄС, що сприяло активізації торговельно-економічних зв'язків між Сербією та ЄС; ратифікація Європарламентом Угоди про стабілізацію та асоціацію (УСА) між ЄС і РС 19 січня 2011 р., набуття нею чинності 1 вересня 2013 р.; надання РС офіційного статусу кандидата на членство в ЄС у березні 2012 р. Важливе значення в подальшому зближенні РС з ЄС мало укладення Угоди про нормалізацію відносин РС й Республіки Косово 19 квітня 2013 р. Початок офіційних перемовин про повноправне членство Республіки Сербія в ЄС 14 січня 2014 р. стало показником того, що РС готова продовжити реформування й перебудову всіх аспектів суспільного життя згідно з європейськими цінностями й стандартами. Однак і в Сербії, і Євросоюзі усвідомлюють ті проблеми, що гальмують просування Сербії на шляху в ЄС.

Враховуючи енергетичну залежність від Російської Федерації та проросійські настрої частини сербського суспільства влада Сербії намагалася не зіпсувати відносини з РФ.

Увесь цей період у Сербії тривала жорстка внутрішньополітична боротьба щодо вибору нею зовнішньоекономічної й зовнішньополітичної орієнтації. На дострокових парламентських виборах 17 березня 2014 р. перемогли проєвропейські налаштовані політичні сили. На підставі результатів виборів можна дійти висновків про кардинальні зміни в суспільній свідомості задля європейської інтеграції. Можна припустити, що більшість громадян Сербії, особливо молодь, зробила свій цивілізаційний вибір.

Список використаних джерел

1. Антропова М. Что сулит Сербии вступление в ЕС / М. Антропова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.notum.info/news/politika/chto-sulit-serbii-vstuplenie-v-es>.
2. Артемьев А. Европейский союз готов предоставить Сербии статус кандидата на вступление в свои ряды / А. Артемьев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2012/02/28_a_4014741.shtml.
3. Декларация о стратегическом партнёрстве между Российской Федерацией и Республикой Сербией [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.kremlin.ru/ref_notes/1461 (RuSerbia.com).
4. Институт президентства в системе современных международных отношений. Информационно-аналитический бюллетень. Вып. 6: Президентские выборы в Сербии. – Київ, НБУВ, 2012. – 48 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...
5. Кудряшова Ю. Сербия и ЕС: экономика, политика, эмоции / Ю. Кудряшова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document248287.phtml>.
6. Россия и Центрально-Восточная Европа: взаимоотношения в 2011–2013 гг.: Монография / колл. авторов; отв. ред. И.И. Орлик. – М.: ИЭ РАН, 2014. – 336 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inecon.org/docs/Orlik_Russia_CEE_2014.pdf.

7. Макасова М.А. Внешнеэкономическое сотрудничество России и Сербии: состояние и перспективы развития / М.А. Макасова // Российский внешнеэкономический вестник. – 2014. – №1. – С.104–116.
8. Товарооборот России и Сербии в 2013 г. вырос на 11,6% [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://1prime.ru/macroeconomics/20140131/776776772.html>.
9. Шклюдов С. Выборы в Сербии. Между Крымом и Косово. Евроинтеграция разорванной страны / С. Шклюдов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ej.ru/?a=note&id=24741#>.
10. Эксперт. Вслед за Румынией новые требования к Сербии может выдвинуть Венгрия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/polit/1505373.html#ixzz3LxgMw6XL>.
11. Dragoilović N. Srbija u procesu evropskih integracija. – Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2012. – 75 str. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/12-srbija-u-procesu-ei.pdf>.
12. Drazovic A. EU external economic relation with Serbia (legal trade and economic aspects) / A. Drazovic. – Thessaloniki: Universit of Macedonia, 2011. – 78 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14747/6/DrazovicAleksandraMsc2011.pdf>.
13. First agreement of principles governing the normalization of ... [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.rts.rs/.../04/.../Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf>.
14. Indicative Strategy Paper for Serbia (2014–2020) – European ... [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/enlargement/...documents/2014/20140919-csp-serbia.pdf>.
15. Instrument for Pre-accession Assistanse (IPA II). Indicative Strategy Paper for Serbia (2014–2020). – 44 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/enlargement/...documents/2014/20140919-csp-serbia.pdf>.
16. Intergovernmental conference on the accession of the Republic of Serbia to the European Union. The opening statement of the Republic of Serbia. – Brussels, 2014. – 14 p. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.media.srbija.gov.rs/medeng/documents/eu/the_opening_statement_of_the_republic_of_serbia.pdf.
17. Muš J. Agreement between Kosovo and Serbia [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.transconflict.com/2013/05/agreement-between-kosovo-and-serbia-145/>.
18. Nič M., Cingel J. Serbia's relations with NATO: the other (quieter) game in town [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cepolicy.org/publications/serbias-relations-nato-other-quieter-game-town>.
8. Tovaroorobot Rossii i Serbii v 2013 g. vyros na 11,6% [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://1prime.ru/macroeconomics/20140131/776776772.html>.
9. Shklyudov S. Vyборы v Serbii. Mezhdru Krymom i Kosovo. Evrointegratsiya razorvannoy strany / S. Shklyudov [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://ej.ru/?a=note&id=24741#>.
10. Ekspert. Vsled za Rumyniye noveye trebovaniya k Serbii mozhet vydvinit' Vengriya [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.regnum.ru/news/polit/1505373.html#ixzz3LxgMw6XL>.
11. Dragoilović N. Srbija u procesu evropskih integracija. – Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2012. – 75 str. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/12-srbija-u-procesu-ei.pdf>.
12. Drazovic A. EU external economic relation with Serbia (legal trade and economic aspects) / A. Drazovic. – Thessaloniki: Universit of Macedonia, 2011. – 78 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14747/6/DrazovicAleksandraMsc2011.pdf>.
13. First agreement of principles governing the normalization of ... [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.rts.rs/.../04/.../Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf>.
14. Indicative Strategy Paper for Serbia (2014–2020) – European ... [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/enlargement/...documents/2014/20140919-csp-serbia.pdf>.
15. Instrument for Pre-accession Assistanse (IPA II). Indicative Strategy Paper for Serbia (2014–2020). – 44 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/enlargement/...documents/2014/20140919-csp-serbia.pdf>.
16. Intergovernmental conference on the accession of the Republic of Serbia to the European Union. The opening statement of the Republic of Serbia. – Brussels, 2014. – 14 p. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.media.srbija.gov.rs/medeng/documents/eu/the_opening_statement_of_the_republic_of_serbia.pdf.
17. Muš J. Agreement between Kosovo and Serbia [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.transconflict.com/2013/05/agreement-between-kosovo-and-serbia-145/>.
18. Nič M., Cingel J. Serbia's relations with NATO: the other (quieter) game in town [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cepolicy.org/publications/serbias-relations-nato-other-quieter-game-town>.

References

1. Antropova M. Chto sulit Serbii vstuplenie v ES / M. Antropova [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.notum.info/news/politika/chto-sulit-serbii-vstuplenie-v-es>.
2. Artem'yev A. Evropeyskiy soyuz gotov predostavit' Serbii status kandidata na vstuplenie v svoi ryady / A. Artem'yev [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.gazeta.ru/politics/2012/02/28_a_4014741.shtml.
3. Deklaratsiya o strategicheskom partnerstve mezhdru Rossiyskiy Federatsiy i Respublikoy Serbiey [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://news.kremlin.ru/ref_notes/1461 (RuSerbia.com).
4. Institut prezidentstva v sistemi suchasnikh mizhnarodnikh vidnosin. Informatsiyno-analitichniy byuletin'. Vip.6: Prezidents'ki vibori u Serbii'. – Kyi'v, NBUIV, 2012. – 48 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgirbis_64.exe?
5. Kudryashova Yu. Serbiya i ES: ekonomika, politika, emotsii / Yu. Kudryashova [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document248287.phtml>.
6. Rossiya i Tsentral'no-Vostochnaya Evropa: vzaimootnosheniya v 2011–2013 gg.: Monografiya / koll. avtorov; otv. red. I.I. Orlik. – M.: IE RAN, 2014. – 336 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://inecon.org/docs/Orlik_Russia_CEE_2014.pdf.
7. Maksakova M.A. Vneshneekonomicheskoe sotrudnichestvo Rossii i Serbii: sostoyanie i perspektivy razvitiya / M.A. Maksakova // Rossiyskiy vneshneekonomicheskii vestnik. – 2014. – №1. – S.104–116.

Kozlitiñ V. D., doctor of historical sciences, professor (Ukraine, Kiev), kotin5133@mail.ru

The Republic of Serbia's integration into the European Union in the 2010–2014

Explores the process of European integration of the Republic of Serbia (RS) in the European Union (EU) in 2010–2014, analyzed the internal and external factors that influenced him. Traced the major milestones on the path of convergence of Serbia and the European Union: the elimination of the visa regime between the PC and the EU supply the Serbian government official application for EU membership in December 2009, the entry into force of the Interim Trade Agreement between the MS and the EU on trade liberalization February 1, 2010, the ratification of the Agreement by the European Parliament on the Stabilization and Association agreement (SAA) between the EU and PC January 19, 2011, granting the RS official candidate status for EU membership in March 2012, signed an agreement on the normalization of relations RS and the Republic of Kosovo 19 April 2013, entry into force of the SSA 1 September 2013, the beginning of formal negotiations on membership in the EU MS January 14, 2014. The evolution of EU policy towards Serbia. Summarized the relationship with Russia RS, NATO, WTO. Illuminated by internal political struggle in Serbia on the choice of foreign trade and foreign policy orientation. Briefly discloses course of modernization reforms in Serbia relatively closer to EU standards. Analyzes the main obstacles in the way of Serbia to the European Union. A value for the implementation of European integration course of MS, "the Kosovo issue", Cooperation with the International Tribunal for the former Yugoslavia (ITFY, The Hague Tribunal), the settlement of problematic issues in relations with neighboring countries. On the example of Serbia disclosed the procedure for obtaining EU membership.

Keywords: Republic of Serbia (RS), the European Union (EU), Russian Federation (RF), European integration.

Козитин В. Д., доктор исторических наук, профессор (Украина, Киев), kotin5133@mail.ru

Республика Сербия на пути интеграции в Европейский Союз в 2010–2014 гг.

Исследуется процесс европейской интеграции Республики Сербия (РС) в Европейский Союз (ЕС) в 2010–2014 гг., проанализированы внутренние и внешние факторы, которые влияли на него. Прослеживаются основные вехи на пути сближения Сербии и Евросоюза: ликвидация визового режима между РС и ЕС, подача сербским правительством официального заявления на вступление в ЕС в декабре 2009 г., вступление в силу Временного торгового соглашения между РС и ЕС о либерализации торговли 1 февраля 2010 г., ратификация Европарламентом Соглашения о стабилизации и ассоциации (ССА) между ЕС и РС 19 января 2011 г., предоставление РС официального статуса кандидата на членство в ЕС в марте 2012 г., подписание соглашения о нормализации отношений РС и Республики Косово 19 апреля 2013 г., вступление в силу ССА 1 сентября 2013 г., начало официальных переговоров о членстве РС в ЕС 14 января 2014 г. Прослеживается эволюция политики ЕС по отношению к Сербии. Кратко охарактеризованы отношения РС с РФ, НАТО, ВТО. Освещена внутривнутриполитическая борьба в Сербии по вопросам выбора внешнеэкономической и внешнеполитической ориентации. Краткораскрыт ход модернизационных реформ в Сербии относительно приближения к стандартам ЕС. Проанализированы основные преграды на пути Сербии к Евросоюзу. Определено значение для реализации евроинтеграционного курса РС "косовского вопроса", сотрудничества с Международным трибуналом по бывшей Югославии (МТБЮ, Гаагский трибунал), урегулирования проблемных вопросов в отношениях с соседними странами. На примере Сербии раскрыта процедура получения членства в ЕС.

Ключевые слова: Республика Сербия (РС), Европейский Союз (ЕС), Российская Федерация (РФ), европейская интеграция.

* * *

УДК 327:323(4)

Міхейченко М. А.

кандидат політичних наук, доцент
кафедри міжнародних відносин, Дніпропетровський
національний університет ім. Олеся Гончара
(Україна, Дніпропетровськ),
moonlight002006@rambler.ru

СПІЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА: ПОЛІТИЧНА ДИСКУСІЯ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Здійснений аналіз засад спільної інформаційної політики країн-членів ЄС та розкрито зміст політичної дискусії з приводу її спрямування. Приділяється увага впливу політичного, соціального, культурного та економічного чинників у формуванні підходів до інформаційної політики. Визначено напрямки політичної дискусії – технологічний детермінізм, економічна цінність інформаційної діяльності, збереження національної ідентичності та культурної самобутності європейської спільноти. Констатується домінування політики неоліберального консенсусу у визначенні стратегічних векторів спільної інформаційної політики.

Метою статті є розкриття змісту політичної дискусії та встановлення засад спільної інформаційної політики країн-членів ЄС. Методами статті є компаративний аналіз, а також метод ретроспективного аналізу, які дозволили встановити основи політичної дискусії.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна політика, політична дискусія, мовлення та телекомунікації, інформаційні технології, принцип субсидиарності.

Політична дискусія щодо змісту спільної інформаційної політики ЄС розглядається як необхідна умова, що призведе до розбудови ефективного інформаційного суспільства. Ця дискусія характеризується різноманіттям підходів, базується на політиці неоліберального консенсусу. Втілені в документах ЄС нормативно-правові засади забезпечення інформаційної політики та дискусії з приводу їх доцільності виступають особливим предметним виміром, який дозволяє визначити проблемні аспекти в розбудові інформаційного суспільства на теренах ЄС.

Проблемою статті є теоретичні концепти, політичні дискусії навколо змісту та проблем імплементації нормативно-правових документів ЄС починаючи з

1970–х років ХХ ст. до сьогодні, що визначають зміст та напрямки розвитку інформаційної політики ЄС.

Ідейні концепти, що визначають поведінку учасників політичного процесу та визначають спрямування інформаційної політики ЄС, потребують аналізу через необхідність визначення найбільш оптимальних технологій досягнення високого ступеню розвитку інформаційного суспільства, а також визначення умов і ситуацій для прогнозування його розвитку. Особливо актуальними ці аспекти є для сучасної України, в якій у період відстоювання суверенітету, корінних економічних реформ, інтегрування до ЄС, стратегічно важливим є вироблення власної інформаційної політики.

В межах аналізу розробок і публікацій, слід констатувати переважання робіт західних дослідників. Зокрема, до блоку теоретичних концептів що вплинули на формування засад інформаційної політики ЄС слід віднести роботи Деніела Бела з його концепцією постіндустріального суспільства, Мануеля Кастельса з потужною теорією щодо інформаційного капіталізму в мережевому суспільстві, погляди Герберта Шіллера про потреби розвиненого капіталізму в інформації та маніпулюванні нею, аргументи Юргена Хабермаса щодо занепаду "істинності" інформації, роботи Ентоні Гідденса, Жана Бодріяра, Зигмунта Баумана, Френка Уебстера [4]. Другий масив робіт, пов'язаний перш за все, із практичним втіленням теоретичних концептів. Такими роботами виступають праці західних управлінців та фахівців державного сектору, так роботи Бангемана, Мура поклали початок нової ери у визначенні магістральних шляхів розвитку інформаційного суспільства в ЄС.

Серед українських вчених проблеми розвитку інформаційної політики ЄС вивчали А. Колодюк, Є. А. Макаренко [1], М. О. Овсіюк, С. І. Петраков [2], А. Рачинський [1]. Попри наявність значної кількості наукових розробок, залишається мало розробленою проблема визначення основних засад політичної дискусії та особливостей реалізації спільної інформаційної політики у країнах ЄС.

Метою статті є розкриття змісту політичної дискусії та встановлення засад та особливостей реалізації спільної інформаційної політики ЄС. З огляду на різноманіття підходів та багатоаспектність цієї проблеми, завданням статті є визначення складових та напрямів інформаційної політики ЄС та висвітлення ходу політичної дискусії навколо проблем її імплементації, починаючи з 1970–х років ХХ ст. до сьогодні.

Аналітики глобальних проблем суспільного розвитку все більше говорять про інформацію як головну ознаку розвитку сучасного світу. Так, вони зазначають, що ми входимо в інформаційну еру, в якій домінують нові "засоби інформації", якій притаманне "електронне суспільство" і підходимо до "віртуальної економіки", де рухомою силою стала інформація, живемо вже за умов "глобальної інформаційної економіки" [4, с. 7]. Багато експертів висувають твердження, що деякі країни вже уособлюють в собі "інформаційне суспільство". Беручи до уваги численні концепти європейських дослідників, констатуємо, що ідея інформаційного суспільства, за словами Ф.